

Sağlık ve Eğitim Temelinde

İnsan

Anatomisi ve

Fizyolojisi

Doç. Dr. Arzu ÖNEL

4. Baskı

Doç. Dr. Arzu ÖNEL

**Sağlık ve Eğitim Temelinde
İNSAN ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİ**

ISBN 978-605-241-616-7

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Mart 2019, Ankara

4. Baskı: Nisan 2022, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Doç. Dr. Arzu ÖNEL

Yazar, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümünden lisans, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı'ndan ise yüksek lisans ve doktora derecelerini almıştır. 2011 yılından itibaren Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmekte olup, 2019 yılında doçent ünvanını almıştır. Birçok projede yürütücü ve araştırmacı olarak görev almış olan yazarın biyoloji ve biyoloji eğitimi alanında ulusal ve uluslararası çalışmaları ile *Evrime İntegratif Bakış* ve *Genetik ve Biyoteknoloji* isimli kitapları bulunmaktadır.

arzuonel@gmail.com

ORCID No: 0000-0003-4205-3939

ÖN SÖZ

Bu kitap, fen bilgisi alanında öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik olmak üzere İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi dersi müfredatına uygun olarak hazırlanmıştır. Sağlık alanlarına yönelik olan anatomi ve fizyoloji kitaplarına kıyasla Latince terimler mümkün olduğunca az kullanılmış ve konular oldukça Türkçeleştirilmiştir. Sağlıklı nesiller yetiştirmenin önemi doğrultusunda her konu yaşamla ilişkilendirilmeye çalışılmış ve söz konusu anatomik ve fizyolojik sağlığın korunması konusuna sıklıkla atıfta bulunulmuştur. Ayrıca öğretmen adayları ve öğretmenlere yol göstermesi bakımından her bir konunun öğretiminde uzmanlarca getirilmiş önerilere özellikle yer verilmiştir. Her bir konuda açıklayıcı görseller bolca kullanılarak da konular mümkün olduğunca somutlaştırılmış ve anlaşılabilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Böylece ilgi duyan herkese faydalı olacağını umarım...

Doç. Dr. Arzu ÖNEL

TEŞEKKÜR

Bu eserin yazımında çok büyük katkısı olan yüksek lisans öğrencim sevgili Dilek YEŞİLYURT'a; yine yüksek lisans öğrencimiz sevgili Melek ALTUNDAŞ'a; eserin bilimsel redaksiyonunu yapan arkadaşım Doç. Dr. Solmaz AYDIN'a; dil redaksiyonunda büyük zaman ayırarak çalışmayı iyileştiren arkadaşım Dr. Tuğba BARUTÇU'ya ve her zaman ki koşulsuz desteklerinden dolayı sevgili annem başta olmak üzere tüm aileme gönülden teşekkür ederim.

EK BİLGİ

4, 5, 7, 22, 41, 43, 59, 60, 69, 71, 79, 87, 89, 90, 92, 107 no.lu görseller KAÜ-BAP 2016-EB 60 no.lu proje desteği ile yağlı boya ile tuval üzerine eğitim-öğretim materyali olarak Ressam Uğur ÖZEN'e çizdirilmiştir. Söz konusu görseller Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı'nda daimi olarak sergilenmektedir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iv
Teşekkür.....	v

1. BÖLÜM

İNSAN ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİ'NE GİRİŞ

Anatomi ve Fizyolojinin Kısa Tarihçesi.....	2
Organizmada Organizasyon	5
Hücre Teorisi.....	5
Hücreler Arası İletişim	9
Anatomik Düzlem ve Eksenler.....	9
Anatomik Düzlemler (Planum).....	9
Anatomik Eksenler (Axis).....	11

2. BÖLÜM

BESLENME VE METABOLİZMA

Karbonhidrat Metabolizması.....	16
Hücre Solunumu (İç solunum).....	16
Protein Metabolizması.....	23
Aminoasitler	23
Lipid Metabolizması.....	28
Yağ Asitleri	29
Lipoproteinler	32
Yağ Doku	34
Metabolik Hastalıklar ve Beslenme Eğitimi.....	36
Beslenme Konusunun Öğretimi.....	41

3. BÖLÜM

SİNDİRİM SİSTEMİ

Ağız	45
Farinks (Yutak)	49
Özofagus (Yemek Borusu).....	49
Mide	49
Pankreas.....	51

Karaciğer.....	53
Bağırsaklar.....	57
Sindirim Sistemi Sağlığı.....	66
Sindirim Sistemi Öğretimi	67

4. BÖLÜM SİNİR SİSTEMİ

Şekillerine Göre Nöron Çeşitleri	69
Görevlerine Göre Nöron Çeşitleri.....	70
Merkezi Sinir Sistemi	73
Periferik (Çevresel) Sinir Sistemi	80
Otonom Sinir Sistemi	81
Sinir Sistemi Sağlığı.....	82
Sinir Sistemi Öğretimi	83

5. BÖLÜM DOLAŞIM SİSTEMİ

Kalp	86
Damarlar Sistemi	90
Kan	94
Kanın Görevleri	94
Kan Hücreleri	95
Kan Grupları.....	96
Kan Uyuşmazlığı	98
Kan Pıhtılaşması.....	102
Lenf Dolaşımı (Lenfatik Dolaşım Sistemi)	103
Dolaşım Sistemi Öğretimi.....	107

6. BÖLÜM BOŞALTIM SİSTEMİ

Böbrek	111
Böbreğin Görevleri.....	112
Boşaltım Sistemi Sağlığı.....	117
Boşaltım Sistemi Öğretimi	118

7. BÖLÜM SOLUNUM SİSTEMİ

Solunum Gazları.....	128
Solunum Sistemi Sağlığı	129
Solunum Sistemi Öğretimi.....	130

8. BÖLÜM HAREKET SİSTEMİ

Kemik Doku	132
Kemik İliği.....	136
Kas Doku	137
Kaslarda Kasılma.....	138
Eklemler.....	141
Kıkırdak Doku	142
Hareket Sistemi Sağlığı	143
Hareket Sistemi Öğretimi.....	145

9. BÖLÜM DUYU ORGANLARI

Görme Duyusu	147
Renklerin Görülmesi	149
Görme Kusurları	151
İşitme Duyusu.....	152
Dokunma Duyusu.....	155
Koklama Duyusu	157
Tat Alma Duyusu.....	158
Dil Sağlığı	159
Duyu Organları Öğretimi.....	160

10. BÖLÜM SALGI SİSTEMİ

Ekzokrin Bezler	161
Karma Bezler.....	165
Endokrin Bezler	172
Hormonların Özellikleri	172

Hormonların Görevleri	173
Endokrin Sağlık	188
Endokrin Sistem Öğretimi	190

11. BÖLÜM ÜREME SİSTEMİ

Erkek Üreme Sistemi.....	191
Kadın Üreme Sistemi	193

12. BÖLÜM ÖZEL KONULAR

Kök Hücre.....	203
Organ Bağışılı/Organ Nakli.....	206
İmmün Sistem (Bağışıklık Sistemi).....	207
Yaşlanma	208
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	209
Anatomik ve Fizyolojik Sağlık İçin Genel Öneriler	210

Kaynaklar	211
------------------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Leonardo da Vinci'nin Vitruvius Adamı	3
Şekil 2. Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa tablosu.....	4
Şekil 3. Leonardo da Vinci'nin insan anatomisi üzerine yaptığı bazı çizimler.....	4
Şekil 4. Tipik bir hayvan-insan hücresi	7
Şekil 5. Anatomik düzlemler.....	10
Şekil 6. Beyin üzerinde anatomik düzlemlerin gösterimi.....	11
Şekil 7. Anatomik eksenler.....	11
Şekil 8. Besin maddelerinin enerji döngüsü özeti.....	14
Şekil 9. Glikozun moleküler yapısı.....	17
Şekil 10. Glikoliz ana reaksiyon basamakları	18
Şekil 11. Mitokondri iç yapısı	19
Şekil 12. Krebs ana reaksiyon basamakları	20
Şekil 13. ETS ana reaksiyon basamakları	21
Şekil 14. Aminoasit formülü	23
Şekil 15. Karbon zincirinin uzunluğuna göre yağların durumu	29
Şekil 16. Bir yağ asidinin genel formülü.....	30
Şekil 17. Örnek bir lipoprotein	32
Şekil 18. Kötü kolesterol (LDL) ile iyi kolesterol (HDL) gösterimi	33
Şekil 19. Lipoproteinler	34
Şekil 20. Yağ hücresinde yağ damlacığının taşlı yüzük görünümü.....	35
Şekil 21. Beyaz ve kahverengi yağ dokusu hücreleri.....	35
Şekil 22. Sindirim sistemi.....	44
Şekil 23. İnsan sindirim sisteminin gerçek öğeleri.....	45
Şekil 24. İnsanda ağız anatomisi ve dişler	46
Şekil 25. İnsan dışı anatomisi.....	47
Şekil 26. İnsan mide morfolojisi.....	50
Şekil 27. Mide anatomisi	50
Şekil 28. Pankreas anatomisi.....	52
Şekil 29. Pankreas salgı hücreleri	53
Şekil 30. Karaciğer morfolojisi.....	54
Şekil 31. Karaciğer anatomisi-lobül yapısı	55
Şekil 32. İnsanda safra kesesi	56
Şekil 33. Safra kesesi ve safta taşları	57
Şekil 34. İnce bağırsak mikrovillus anatomisi	58

Şekil 35. İnsan bağırsakları	59
Şekil 36. Kalın bağırsak kısımları	60
Şekil 37. Antibiyotik kullanımı probiyotikleri öldürür	64
Şekil 38. Prebiyotik gıdalar.....	64
Şekil 39. Şekillerine göre nöron çeşitleri	70
Şekil 40. Sinir hücreleri.....	70
Şekil 41. Nöronlar arası sinaps.....	72
Şekil 42. Beyin ve omurilik	73
Şekil 43. Beyin anatomisi.....	74
Şekil 44. Beynin bazı kısımları.....	77
Şekil 45. Beyin zarları.....	78
Şekil 46. BOS sıvısı	79
Şekil 47. Beyinde beyaz ve boz madde ve omurilikte beyaz ve boz madde.....	79
Şekil 48. Beyinden çıkarak perifere giden bazı kranial sinirler	80
Şekil 49. Akciğer kan dolaşımı.....	85
Şekil 50. Vücut dolaşımı	86
Şekil 51. Kalp kapakları	88
Şekil 52. Kalp anatomisi	89
Şekil 53. Valvüller	91
Şekil 54. Damar çeşitleri	91
Şekil 55. Kanın bileşimi	94
Şekil 56. Eritrositler	96
Şekil 57. Türkiyede kan gruplarının frekansı.....	97
Şekil 58. Eritroblastosis fetalis mekanizması	99
Şekil 59. Lökosit çeşitleri	101
Şekil 60. Kan hücreleri	102
Şekil 61. Kanın pıhtılaşma mekanizması.....	103
Şekil 62. Kanın pıhtılaşma ana mekanizması	103
Şekil 63. Lenf damarlarının kan damarları ile ilişkisi.....	104
Şekil 64. Timus bezi	104
Şekil 65. Bademcik	105
Şekil 66. Dalak topografisi	105
Şekil 67. Dalak anatomisi	105
Şekil 68. Boşaltım sistemi.....	110
Şekil 69. Böbrek anatomisi	111

Şekil 70. Böbrek morfolojisi ve anatomisi	112
Şekil 71. Nefron anatomisi	114
Şekil 72. Armstrong'un idrar rengi ölççeği	117
Şekil 73. Solunum sistemi.....	120
Şekil 74. Akciğer morfolojisi.....	120
Şekil 75. Burun sinüsleri.....	121
Şekil 76. Gırtlak anatomisi	122
Şekil 77. Adem elması	122
Şekil 78. Ses telleri	123
Şekil 79. Akciğer anatomisi ve alveolleri	124
Şekil 80. Bronş ağacı.....	124
Şekil 81. Göğüs kafesi ve diyafram	125
Şekil 82. Dekompresyon	129
Şekil 83. Hareket sistemi öğeleri.....	131
Şekil 84. Dizkapağı eklem bölgesinde ligament ve tendon	131
Şekil 85. Aşıl tendonu	132
Şekil 86. Sinir ve kas birleşim yeri-uç plak.....	132
Şekil 87. Osteosit.....	133
Şekil 88. Kemik anatomisi	134
Şekil 89. Kemik çeşitleri.....	135
Şekil 90. Kafatası kemikleri ve eklemleri.....	135
Şekil 91. Düzensiz kemik örneği-omur	136
Şekil 92. Kas çeşitleri.....	138
Şekil 93. Sarkomer	139
Şekil 94. Uç plak	140
Şekil 95. Dizkapağı eklemi	141
Şekil 96. Kıkırdak doku çeşitleri.....	143
Şekil 97. Göz anatomisi	148
Şekil 98. Işık spektrumu ve görünen ışık.....	149
Şekil 99. Işık spektrumu ve görünen ışık.....	150
Şekil 100. Miyop göz ve tedavisi	151
Şekil 101. Hipermetrop göz ve tedavisi	151
Şekil 102. Astigmat göz.....	152
Şekil 103. Kulak anatomisi	152
Şekil 104. Orta kulak kemikleri.....	153

Şekil 105. İç kulak anatomisi.....	154
Şekil 106. Dokunma duyusu reseptörleri.....	156
Şekil 107. Burun anatomisi	157
Şekil 108. Tat tomurcuğu.....	158
Şekil 109. Tat alma bölgeleri	159
Şekil 110. Gözyaşı salgı sistemi.....	162
Şekil 111. Göz ve burun ilişkisi.....	162
Şekil 112. Tükürük bezleri.....	163
Şekil 113. Süt bezleri	163
Şekil 114. Ter bezleri	164
Şekil 115. Pankreasın ekzokrin hücreleri.....	166
Şekil 116. Tiroid ve paratiroid bezler.....	179
Şekil 117. Böbrek üstü bezleri.....	180
Şekil 118. Pineal gland ve hormonu.....	184
Şekil 119. Çocuk ve yetişkinde timus bezi	185
Şekil 120. Plasenta ve fetus.....	186
Şekil 121. Testis anatomisi.....	192
Şekil 122. Spermatogenez.....	193
Şekil 123. Kadın üreme organları.....	194
Şekil 124. Yumurta ve zona pellusida	195
Şekil 125. Oogenez	196
Şekil 126. Olgunlaşan yumurtanın ovulasyonla folikülden çıkışı.....	197
Şekil 127. Ovulasyon.....	197
Şekil 128. Ovulasyon ve döllenme	198
Şekil 129. Menstrual döngü	199
Şekil 130. Döllenme	200
Şekil 131. Spermin yumurta zarını delerek çekirdeğini bırakması.....	201
Şekil 132. Morula ve blastula evreleri	202
Şekil 133. Kök hücrelerin dönüşebilme potansiyeli.....	204

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Temel aminoasitler ve buldukları besinler	24
Tablo 2. Yağ asitleri ve buldukları besinler	30
Tablo 3. Gastrointestinal kanal bakterileri	63
Tablo 4. Kan gruplarına göre antijen ve antikorları	97
Tablo 5. Kan nakli tablosu	98
Tablo 6. Ekzokrin bezler ve salgıları	161
Tablo 7. Karma bezler ve salgıları.....	165
Tablo 8. Endokrin bezler ve hormonları	173